

információfeldolgozás módjainak számbavétele, vagy a tranzakcionális együttműködés törvényszerűségeinek feltárása sem. Az egyoldalú kognitív megközelítésen túl nyilván a többi pszichikus komponens erősítését is szorgalmazni kell. Különösen az emocionális-érzelmi nevelés fejlesztése a leginkább sürgető feladat. Ezzel összefüggésben jó lenne a stressz kutatások természetét sokkal alaposabban elemezni, hogy eredményesen tudjunk védekezni napjaink ezen igen kellemetlen és széles körben elterjedt károsító faktora ellen.

Azokkal a gondolatokkal fejezte be előadását Wolfgang Kessel, hogy nincs még egy másik olyan pálya, amely oly sok nyitott kérdést tartogatna a kutatás számára. Mindezek megoldása közös gondunk, mert továbbhaladásunk legfőbb feltétele.

A drezdai *Schleuch professzor* előadása szintén a plenáris ülésen hangzott el, amelyben az orvosi pedagóguskutatás problémáit és eredményeit tárta a hallgatóság elé. Az előadás igen nagy hatást váltott ki a jelenlévők körében, igazolva a témakör iránt megnyilvánuló rendkívüli érdeklődést.

Napjainkban több mint 30 millió pedagógus tevékenykedik világviszonylatban. Ugyanakkor csak az elmúlt évtized elejétől kezdve nézték a kutatók interdiszciplináris keretek között (gyorvosi szempontból is) a pedagógus pálya összefüggéseit.

Az előadó abból indult ki, hogy az orvosi munka kardinális kérdése az egészség és a betegség megítélése. Ezért a pedagóguskutatás egészségügyi faktorait részletesen elemezte, és követve a klasszikus munkahigiéniai felosztást, érdekes nemzetközi összehasonlítást adott. Az átlagosan tájékozott hallgatóság számára megdöbbentő adatokat közölt a pedagógusok munkájának tartalma, intenzitása és területi, továbbá a munkahigiéniai feltételek, a szociális körülmények, illetve az egyes országok speciális problémái alapján.

A pedagógusok körében előforduló betegségek megoszlása ugyancsak tanulságos lehet. Első helyen szerepel a szív- és érrendszeri rendellenességek előfordulása, szorosan ezt követi a pszichikus (főként emocionális) aberációk gyakorisága, illetve a beszélszervek és az ahhoz kapcsolódó területek sérülései. Érdekesként több tucat speciális pedagógusbetegséget említett még, amelyek a mentális és emocionális károsodások következményei. Táblázatok segítségével sokoldalúan elemezte a különböző betegségeket. Ezzel összefüggésben lényegesnek tartjuk, hogy a tanári stresszt nem szakmaspecifikus betegségnek ítélte, mivel szerinte az főként tevékenységi nehézségből adódik, másrészt a betegségek e csoportjának megítélése igen szubjektív.

Összegzőképpen azt hangsúlyozta az előadó, hogy nagyon sok a nyitott kérdés és a megoldásra váró feladat az orvosi pedagóguskutatás-

ban. E területen a munkálatok csupán megindultak. További feladat a pedagóguspálya objektív és szubjektív jellegű pszichohigiéniai és pszichoprofilaktikus megismerése egészen a részletekig, amely minden bizonnyal hozzájárulhat a pedagógusszemélyiség és -tevékenység tartalmának sokoldalú továbbfejlesztéséhez.

A harmadik előadást *Stolz professzor* tartotta a „Pedagógiai tanárkutatás eredményei és problémái” címmel.

Stolz szerint a pedagóguskutatásnak, mindezekelőtt a tanár szociális funkciójának vizsgálatára kell kiterjednie. Éppen ezért e pályán az önnevelés szerepe különösen fontos. Így a pedagóguspálya professziogramját a következő kutatások során nagyon árnyaltan kell körülhatárolni.

Mindezekkel összefüggésben a pedagóguspályán lényeges követelmény a „kisugárzás”. Ugyanakkor a kutatások sora azt mutatja, hogy a pedagógusok igen kis hányada (Kuzmina szerint 10%, Scserbakov nyomán 12%) felel meg a kritériumnak.

Az előadó azt hangsúlyozta, hogy a pedagógus tevékenységének a regulációs szintje az, amely determinálja a nevelési hatékonyság mértékét. Másrészt ugyancsak fontos kérdés, hogy a pedagógus hogyan érzi magát mint személyiség. Pontosabban a biopszicho- és szociális egyensúly hogyan funkcionál a pedagógusban.

A konferencia három szekcióban végezte munkáját, ahol több tucat hazai és külföldi kutató kért szót. E keretek között nem vállalkozhatunk a korreferátumok sokirányú témáinak bemutatására. Az elhangzott előadások, hozzászólások és viták elolvashatók a konferencia kötetében. A pedagóguskutatás e rangos fórumáról készített dokumentumok tanulmányozását javaslom minden érdeklődő számára.

Lehrerpersönlichkeiten-Lehrertätigkeiten-Lehrergesundheit I-III., Lipsce, 1985.

DR. ZAKAR ANDRÁS

Kósáné Ormai Vera-Porkolábné Balogh Katalin-Ritoók Pálné:

NEVELÉSLELEKTANI VIZSGÁLATOK

A neveléslelektani vizsgálatok címen megjelent kötet az 1975-ben közreadott Fejlődéslelektani vizsgálatok (Társas kapcsolat és személyiség) című könyv folytatása, illetve kiegészítése. Az első pillanatra megtévesztő a csaknem azonos külső borítólap. A korábbi kötet szerzői hármából Kósáné Ormai Vera szerepel az új kötet három szerzője között is. Az új kötet terjedelmében kétszerese a fejlődéslelektani vizsgálatoknak. A tartalomtól eltérően megegyezik a szerzők célkitűzése a könyv funkcióját és felhasználási módját tekintve a fejlődéslelektani vizsgálatokéval: „Munkánk megfigyelések, kísérletek és más módszerek gyűjteménye” hangsúlyozzák a könyv „Útmutató a vizsgálatok elvég-

zéséhez” című fejezet elején. A könyv ajánlásában kiemelik, hogy a nevelési folyamat elemzésében, a személyiségfejlesztés feladatainak megoldásában kívánunk segítséget nyújtani a pedagógusoknak, pszichológusoknak és pedagógusjelölteknek. Ennek a célkitűzésnek jelentőségét mindjárt hangsúlyozzuk ki, mivel valóban nagy segítséget jelenthet a könyv felhasználása a pedagógiai gyakorlat és elmélet minden szintjén. A könyv szerzői olyan pedagógiai művet írtak, illetve állítottak össze, amelynek gyakorlati hasznosításának kérdése fel sem vetődhet. A könyv hasznosítása most már pusztán azon múlik, hogy egyrészt mennyire válik ismertté azok körében, akiknek a szerzők szánták, másrészt, hogy mennyiben sikerül felszámolni a kutatásmetodika iránti érdektelenséget, illetve a kutatásmetodika meglehetősen elszegényedését, egysíkúvá válását azzal, hogy a szerzők nagy többsége csak egy-két kutatási eljárást, módszert alkalmaznak vizsgálódásaik során. Véleményem szerint a pedagógiai kutatásoknak ez a leszűkítettség az egyik alapvető problémája. Remélhető, hogy e könyv hatására e területen változás következik be.

A könyv szerzőinek nagy érdeme az a széles körű kutatómunka, amivel összegyűjtötték, elemezték, a pedagógiai feladatokhoz csoportosították a kutatási eljárások rendkívül nagy gazdagságát. Amellett, hogy nem kerülte el figyelmüket egyetlen magyar nyelven megjelent vagy hazánkban hozzáférhető kutatási módszer sem, ezekhez tömör s nagyon lényeges elvi elemzést, útmutatást is adnak. Külön is ki kell emelnünk az egyes témakörökhöz csatolt rendkívül gazdag irodalmi jegyzéket. Az egyes fejezetekhez írt útmutatások mindegyike magas szintű elméleti tanulmányként kezelendő.

A könyv szerzőinek alapvető tudományos elve és célkitűzése az, hogy az általuk összeállított kutatási módszerek közreadásával egy komplex pedagógiai-pszichológiai-szociológiai szemlélet kialakulásához járuljanak hozzá. Nagyon lényegesnek érzem a bevezetésben megfogalmazott gondolatukat is: „... a mindennapok látszólag egyszerű jelenségei mögött a pedagógus munkáját előrevívő vagy gátló tendenciák fedezhetők fel. Meggyőződésünk, hogy a nevelő saját kutató-problémafeltáró tevékenysége jelentős mértékben hozzásegíthet a felszín alatt rejlő mélyebb összefüggések és törvényszerűségek feltárásához.” Azt hiszem, hogy ez a gondolat fontos motiváló tényező lehet arra, hogy minél többen ne csak kézbe vegyék a könyvet, hanem a sok-sok lehetséges téma közül kedvet kapjanak valamelyik megvizsgálásához. Az ugyanis kétségtelen, hogy sok értékes pedagógiai tapasztalat marad feldolgozatlanul és elméleti általánosítás nélkül, mivel különböző okok miatt a pedagógusok nagy többsége nem foglalkozik saját nevelő-oktató munkájának elemzésével.

Ugyancsak fontos tudományos tételként kell elfogadnunk a szerzőknek azt a megállapítását,

hogy a kutatásmetodikák csoportosításánál az óvodai és az iskolai nevelést egységes folyamatként fogták fel. „Feltehetően nincs messze az idő, amikor a 3-18 éves gyermekek (és ifjak) személyiségfejlesztése egységes célok és elvek (sajátos módszerek és gyakorlat) alapján valósul meg.”

Amint a könyv címe is mutatja, ez a kötet a neveléslektan szempontjait veszi figyelembe a kutatásmetodikák csoportosításánál. Ezzel kapcsolatban a szerzők azt szeretnék elérni, hogy könyvükkel a pszichológiai felismerések pedagógiai alkalmazását segítsék elő, s ezzel együtt a nevelői pszichológiát gazdagítsák a pedagógiai gyakorlat tapasztalataival. Ez a komplexitásra való törekvés nyilvánvalóan veti fel a kutatásokban való együttműködést a pedagógus, nevelépszichológus, iskolapszichológus, nevelési és pályaválasztási tanácsadók között. Valóban nagy eredményként könyvelhetnénk el, ha ez a régóta óhajtott szoros együttműködés a magyar pedagógiai kutatásokban egyre szélesebb mértékben valószínűsül meg.

A könyv jellegéből következik, hogy ismertetése nem könnyű feladat. Legfeljebb arra vállalkozhatunk, hogy felvázoljuk a könyv fő fejezeteit, s ennek alapján kiemeljük néhány kutatási területre vonatkozó metodikai eljárást. Mivel a könyv nem egyszeri vagy többszöri elolvasásra való, hanem munkaeszközként való felhasználásra, ezért arra kell ismételtlen felhívni a figyelmet, hogy a könyvet valóban hasznosítsuk mindennapos pedagógiai tevékenységünkben.

A könyv hat fejezetre, pontosabban hat fő kutatási témakörre tagolódik, a következők sorrendben: az iskola; a pedagógus; a közösség; az érzelmi-emocionális tényezők; a tanulás; s végül a pályaválasztás. Vegyük sorra a fő fejezeteket, és emeljünk ki néhány témakört az egyes fejezeteken belül.

Az iskola kutatási témakörén belül az alfjezetek a következők: óvoda, az iskola és a társadalom. Ezzel kapcsolatban pl. kutatási eljárásokat találunk az óvoda és iskola szociológiájára, az iskolatevékenységek fontosságára és kedveltségére, a hátrányos helyzetű, valamint a veszélyeztetett gyerekekre, az iskola elhagyására. A nevelési terv-tanterv-tankönyv témakörében arra találunk kutatási módszereket, hogy az óvodai nevelési program, illetve az általános iskola nevelési és oktatási terve felhasználásának eredményességét megvizsgálhassuk (pl.: gyermekideál, a játékoság, a kutatási követelmények az óvodai nevelési programban; illetve pszichikus képességek, a társas kapcsolatok fejlesztése, a pedagógusszerep az általános iskolai nevelési és oktatási tervben. Az iskola és család témakörében említjük meg pl. milyennek látják a szülők gyermekeiket, a gyerekek véleménye a szülők nevelési módszereiről; szülők az iskoláról; milyennek látják a pedagógusok a szülőket? S végül az iskola és a pedagógus témakörében emeljük ki a

következőket: Milyen a pedagóguspálya?, Első év a pedagóguspályán. Milyen az ideális nevelőtestület, illetve igazgató?, Nézetek a pedagógus-gyerekek viszonyáról.

A második fő témakör a pedagógus. Ezen belül az első részben módszereket találunk annak vizsgálására, hogy a pedagógus és gyerekek között milyen a kapcsolat? Így pl.: milyen az ideális pedagógus, és milyenek a pedagógusok – a gyerekek szerint –, milyen az ideális pedagógus, és milyenek a pedagógusok – a pedagógusok szerint –, s milyen az ideális gyerek – a pedagógusok szerint. – A második részben a pedagógus tevékenysége a vizsgálandó kérdés. Ilyen szempontok alapján pl.: milyen érzelmek kísérik a pedagógus tevékenységét?, a nevelői magatartás dimenziói; a pedagógus vezetői magatartásának változói; nevelési konfliktushelyzetek.

A harmadik fő kutatási terület a közösség. Ezzel kapcsolatban kutatási eljárásokat találunk a közösség és tevékenység (pl.: a közösségi megbízás; új gyerek érkezik; a közösségi tevékenység motivumai stb.); az értékrend és kapcsolatok a közösségekben (pl.: a közösség értékrendje; a társas hatékonyság megítélése stb.), s végül a beilleszkedési nehézségek (pl.: a magatartási zavarok gyakorisága és jellemzői; a kedvezőtlen szociometriai pozíció megváltoztatása; hogyan hatnak a különböző fegyelmzési formák?) témakörében.

A negyedik kutatási témakörként az érzelmi-motivációs tényezők feltárása szerepel. E fejezet első részeként a motivációval kapcsolatos vizsgálati eljárásokra találunk példákat. A vizsgálható kérdések közül említsük meg pl.: szeretnek-e a gyerekek iskolába járni?, hogyan motivál a pedagógus?, a tanulás iránti attitűd, a tantárgy iránti attitűd. A második részben az értékelés-önértékelés vizsgálata szerepel, ilyen problémakörökben: hogyan ítélik meg a gyerekek jutalmazott és büntetett társukat?, vélemények az osztályozásról a tanuló, a pedagógusok és a szülők oldaláról stb.

Az ötödik témakör a tanulással kapcsolatos kérdéseket tartalmazza. Ezen belül találjuk meg a megismerési folyamatok fejlődése és fejlesztése, a problémafelvető oktatás – problémamegoldó tanulás, valamint a tanulási nehézségek kutatási módszereit, eljárásait, pl.: az oktatási módszerek kedveltsége a pedagógusok és a tanulók szerint; a gyermekek viszonya a problémaszituációhoz; a tanulási nehézségek oki hátterének felderítése stb.

A könyv befejező fejezete a pályaválasztással kapcsolatos kutatásmethodikai témaköröket és eljárásokat tartalmazza. E kérdésen belül a szerzők kizárólag a pályairányítás és a pályaválasztás iskolai előkészítésére szolgáló vizsgálati eljárásokat csoportosítják. Ezek között említsük meg az osztályfőnöki tevékenységek programját az V., VI., VII. és VIII. osztályokban; az általános iskola pályaválasztási előkészítés folyamatának ter-

vét; a pályaválasztási tájékoztató kérdőívet; a munkamódra vonatkozó megfigyelési szempontgyűjteményt; pályaválasztási feladatlapokat; „Tíz év múlva” c. felmérés metodikáját; az önismeret tudatosságának vizsgálatát; az érdeklődés vizsgálatát; a tanulók pályaválasztási-továbbtanulási célból készítenő jellemzésének szempontjait.

Talán e vázlatos ismertetésből is kiderül a könyv tartalmának rendkívül gazdsága és differenciáltsága. E témakörgazdsághoz a még gazdagabb kutatásmethodikai változatosság járul.

A könyv mellékleteként jól megválasztott és minden mesterkéltől mentes fényképeket találunk, amelyeken a könyv egyes fejezeteihez kapcsolódó pedagógiai szituációkat tanulmányozhatunk.

A könyv szerzői nagyon értékes munkát végeztek a neveléslektani vizsgálatok anyagának összeállításával, s az egyes vizsgálati eljárásokhoz kapcsolódó elméleti útmutatások kidolgozásával. Helyes lenne, ha a pedagógusképző intézményekben minden jövőendő pedagógus kötelező irodalomként ismerkedne meg a könyv tartalmával, s tanulná meg annak tartalmának felhasználását, alkalmazását. Minden bizonnyal tanári munkája során nagyobb érdeklődéssel fordulna pedagógiai tapasztalatainak tudatos vizsgálatához, elemzéséhez. S így elérhető lenne a pedagógiai kutatásmethodika változatosabbá s egyben eredményesebbé tétele.

Tankönyvkiadó, Bp., 1984. 636 p.

DR. BERECKZI SÁNDOR

NYELVI DIVATOK

(Szerkesztette: *Bíró Ágnes, Tolcsvai Nagy Gábor*)

A szerzők (Bíró Ágnes, Felde Györgyi, Huszár Ágnes, Kemény Gábor, Tolcsvai Nagy Gábor) az élnyelvi kutatások, kutatásaik néhány fontos konzekvenciáját tárják elénk. Vizsgálataik számos fontos összetevőjét taglalják, ismertetik nyelvhasználatunk néhány anomáliáját. Felismerik és bizonyítják, hogy a társas érintkezés hiányzó vagy kiegyensúlyozatlan nyelvi eszközei természetesen vezetnek kommunikációs zavarokhoz, amelyek a társasági-társadalmi érintkezés nehezékeivé válnak.

A k ö s z ö n é s általában alkalmazható formájának a hiánya ugyanis kiválthatja, esetenként ki is váltja annak elmaradását, és ez már valóban megnehezíti az emberek munkához és együttéléshez szükséges kapcsolatainak kialakítását, fenntartását és karbantartását.

Nem vagyunk jobb helyzetben a részben erre épülő tegezés és ö n ö z é s dolgában sem, és ez is megnehezíti az érintkezés említett gyakorlatát. Ha az üdvözlés, köszönés dolgában nem sikerült és sikerül kialakítani az általánosan érvényes és adekvát formát, módot, az magával